
Litteraturgranskninger

SÖREN HOLMBERG, JÖRGEN WESTERSTÅHL og KARL BRANZÉN: *Väljarna och kärnkraften*, Stockholm: Liber 1977.

Dette er en meget læseværdig bog, holdt inden for netop det format og den fremstillingsform, som man kunne ønske at megen aktuel samfundsforskning ville udtrykke sig i. På ca 150 sider giver den et overskueligt billede af den nyere svenske energipolitik, atomkraftdebatten op til valget 1976, opinionen herom og dens betydning for valgets udfald samt dens berøring med de traditionelle ideologiske skillelinjer i det svenske partisystem. Af de tre forfattere fra Göteborgs universitets statsvetenskapliga institution har Sören Holmberg unægtelig trukket det store læs i bogens tilblivelse, idet han svarer for syv af de ni kapitler. Bogens tyngepunkt ligger i vælgerholdningerne og deres betydning for partivalget. Karakteristisk er her, at atomkraftspørgsmålet delte partierne i en ny og helt uset dimension med centerpartiet og kommunisterne på den ene fløj, folkepartiet og moderaterne i centrum, og socialdemokraterne på den anden fløj (s 90). Dette medfører, at vælgerens socialklasse og lignende baggrundvariable straks kan afskrives som forklaringer på atomkraftholdningen. Det er vanskeligt at tale om, at nogen bestemt socialgruppe har en objektiv interesse i at være enten for eller imod atomkraft. På dette sociologiske niveau finder forfatterne først og fremmest at kvinder er mere imod atomkraft end mænd, og at landboere er mere mod end byboere.

I stedet træder partiernes bestræbelser for at tiltrække og holde på deres vælgere frem som grundlag for analysen. Lykkes det her partierne at integrere deres atomkraftpolitik i en bredere sammenhæng på en sådan måde, at denne sammenhæng går op for vælgeren? I et meget interessant lille afsnit (s 66-68) vises det, at holdningen til atomkraft er løsrevet fra andre energipolitiske holdninger. Det er f.eks ikke sådan, at atomkraft ses som *alternativ* til olie, vandkraft, etc, hvad der ville vise sig i, at vælgerne delte sig i forskellige lejre med præference for hver sin energikilde. Heller ikke kan vælgerne på nogen måde ses som generelt opdelt i tilhængere og modstandere af et højenergisamfund. Dette

kan nok rejse nogen tvivl om, hvor meget hjælp man kan vente at finde i opinionen, når det gælder samfundets langtidspanlægning – en konsekvens, som forfatterne dog ikke drager.

På samme måde gælder det, at atomkraftholdningen går noget på tværs af de traditionelle venstre-højre holdninger. I stedet for at blive integreret i den tilvante ideologi bliver atomkraftholdningen mere enkelt en konkurrent til de ideologiske holdninger, når det gælder om at tiltrække og holde på vælgerne. Herunder afslører bogen, at det svenske vælgerkorps stort set reagerer konsistent med deres holdninger. Går man fra centerpartiet til socialdemokratiet er man enten tilhænger af atomkraft eller ideologisk placeret nær op ad socialdemokratiet, og så fremdeles. Der forefindes i bogen en meget righoldig og detaljeret analyse af de forskellige typer af vælgerskift.

De spændinger der kunne opstå i det svenske partisystem som følge af kombinationen af ideologiske holdninger og atomkraftholdninger har den senre udvikling til fulde demonstreret med sprængningen af den borgerlige regering. Om man skulle kritisere forfatterne fra en tidsmæssigt begunstiget position, måtte det være for ikke at reflektere med tilstrækkelig dristighed over konsekvenserne af deres egen analyse. Holmberg og Co er *fact-finders* og beskæftiger sig derfor ikke med at stille en prognose for den borgerlige regering, som kom ud af 1976-valget. Men ville det overhovedet være muligt på grundlag af de her skitserede holdninger i den svenske vælgerbefolkning at opstille et stærkt borgerligt alternativ til den foregående generations socialdemokratiske styre? Svaret blæser i binden.

Ole Borre

OLOF PETERSSON: *Valundersökningar, rapport 1-3, Våljarna och valet 1976*, Stockholm: Statistisk centralbyrå 1977.

Med dette trebindsværk kommer 1976-valget til at stå som det hidtil bedst dokumenterede svenske valg. Bind 1 omhandler valgets politiske geografi, behandlet ud fra de officielle valgresultater i kommuner og valgkredse. Bind 2 bringer resultaterne af en interviewundersøgelse af henved 3000 vælgere, og bind 3 er en teknisk redegørelse indeholdende bl a spørgeskemaet for interviewundersøgelsen. Af disse bind er det afgjort bind 2, der tiltrækker sig en valgforskers interesse, eftersom de sidste 25 års udvikling inden for valgforskningen i så høj grad har været domineret af interviewundersøgelserne og de dertil hørende, socialpsykologisk orienterede teorier.

Den svenske rapport fortsætter her en tradition, der blev grundlagt under de amerikanske præsidentvalg i 1940'erne og 1950'erne. Påvirkningen fra Lazarsfelds og hans medarbejders studie i Erie County af præsidentvalget i 1940 *The People's Choice* (1944) spores stadig i nutidens valgrapporter, og endnu tydeligere ses påvirkningen fra Michigangruppens monument over Eisenhower-valgene i 1950'erne, *The American Voter* (Campbell et al., 1960). I Thomas Kuhns terminologi har vælgerforskningen efterhånden i længere tid befundet sig i en klassisk periode, hvor der ikke sættes afgørende spørgsmålstejn ved de anvendte indsamlings- og analysemetoder og forklaringsmodeller. Olof Petersson har valgt stort set samme inddeling og problemstillinger som den danske *Vælgere i 70'erne* (1976), men overtrumfer den danske publikation punkt for punkt med mere nøjagtige og fyldige data. En betydelig fordel opnås der herved i muligheden for at sammenligne svensk og dansk vælgeradfærd på ofte næsten parallelle interviewspørgsmål.

Det fremgår således, at tendensen til "class voting" i Sverige er af samme betydelige omfang som i det danske partisystem før dette blev splittet under valget i 1973, og som den stadig er i f eks England. Sondringen mellem arbejdere og middelklasse er korreleret med sondringen mellem valget af arbejderparti og borgerligt parti med en koefficient på 0.36. Dette strider ikke imod at børn samtidig tenderer at nedarve forældrenes partivalg eftersom den sociale mobilitet hen over skellet mellem manuelt og ikke-manuelt arbejde er begrænset, selv i nutidens Sverige (s 27-32). Tilbøjeligheden til at stemme efter socialklasse er dog her som de fleste andre steder for nedadgående (s 218), og antagelig noget af det samme kan siges om tilbøjeligheden til at følge en familietradition. Politiske faktorer kommer til at dominere mere og mere over sociale faktorer, i det omfang det lader sig gøre at adskille disse sæt af faktorer. Til de politiske

faktorer ville jeg regne partiernes "image" som fortalere for forskellige socialgrupper, selv om dette er placeret i kapitalet om partiernes sociale forankring. Olof Petersson viser her, at partierne placerer sig langs både en arbejderklasse-middelklasse akse og en byboer-landboer akse og tilsammen danner et interessant billede af partisystemet (s 73). Det kunne for eksempel tænkes at være af interesse for den nuværende svenske regering, at folkepartiet placerer sig midt imellem de moderate og centerpartiet og i det hele taget som det mest centralt beliggende parti! Dette gælder NB kun så længe man holder sig til de to første og vigtigste akser.

Blandt de mere rent politiske faktorer træder selvfølgelig stridsspørgsmålene og den politiske kommunikation frem. Der findes en del konkurrerende modeller for, hvad der ligger til grund for forskellen mellem streideologi og højreideologi. Den faktoranalyse på opinionsspørgsmål, som undersøgelsen indeholder gør det temmelig klart, at i det svenske tilfælde er omfanget af statens og de ansattes indflydelse på næringslivet det centrale punkt (s 91 og s 102-103). Denne ideologiske faktor har ringe sammenhæng med de to næste faktorer, som er atomkraftspørgsmålet og de moralske spørgsmål, men en vis sammenhæng med ideer om lige indflydelse og en mere aktiv socialpolitik. Olof Petersson kalder denne første faktor for "statligt indflytandet", selv om den også hænger snævert sammen med ønsker om at indføre republik, at mindske forsvarsudgifterne og at give *de ansatte* større indflydelse. At finde den helt dækkende betegnelse for en faktor er ikke altid let. Hvorom alting er, så forklarer denne faktor en tredjedel af variansen i partivalget (s 109) og må dermed bedømmes som langt stærkere end nogen social baggrundsfaktor til at forudsige et individs partivalg. Forfatteren udnævner 1968-valget til at være et vendepunkt i forholdet mellem sociale og politiske faktorer; hans udtalelser herom forefalder en anelse for kategoriske (s 129) i betragtning af, at de bygger på bare ét gennemgående spørgsmål af ideologisk karakter i undersøgelsen siden 1960.

En dominans af politiske faktorer over sociale betyder som hovedregel også en øget bevægelighed blandt vælgerne. I overensstemmelse hermed viser de svenske undersøgelser en jævn stigning i antallet af partibyttere mellem valgene fra 7 pct i slutningen af 1950'erne til 19 pct i perioden 1973-76 (s 168). Når man ser på nettoforandringerne i partiernes styrke kunne 1976-valget ellers godt tage sig ud som om en dråbe havde fået bægeret til at flyde over og druknet den socialdemokratiske regering. Men de små nettoforskydninger ses her at dække over langt større individuelle vandringer. Når engang valgvingen entydigt favoriserer et eller to partier skal man få se samme omfang af forandringer i partiernes styrke i Sverige, som man allerede har set i Danmark og Norge ved 1973-valgene!

Det peger i samme retning af et større potentiale for omstruktureringen af det svenske partisystem at tilliden til partier og politikere er faldende, om end den langt fra har nået samme kritiske minimumspunkt som den nåede i Danmark i perioden 1973–75. Udtalelsen "Partierna är bara intresserade av folks röster, men inte av deras åsikter" istemmes af 37 pct i 1968 men af 49 pct i 1976. Udtalelsen "De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker" istemmes af 46 pct i 1968 men af 58 pct i 1976. Og udtalelsen "De riksdagsmän vi väljer förlorar fort kontakten med vanligt folk" istemmes af 48 pct i 1968 men af 66 pct i 1976 (s 258–259). Tilsvarende udvikling kendes fra USA, begyndende allerede i midten av 1960erne. Det er næppe forkert at tro at den omfatter størsteparten af de fremskredne kapitalistiske demokratier, og svenske politikere har derfor ikke mere at bebrejde sig selv end politikere har i andre lande. Der foregår en international trend i retning af professionalisering af politik og muligvis korporatistiske styreformer. Den kan lejlighedsvis rystes af vælgeroprør som det danske Fremskridtsparti, men det synes at være vanskeligt at finde et konstruktivt alternativ til denne udvikling. Olof Peterssons bog kan, når man uddrager essensen af dens mange elegante detaljeanalyser, kun bekræfte indtrykket af denne generelle udvikling. Også herved placerer den sig som et betydningsfuldt arbejde inden for hovedstrømningen af vælgerforskningen.

Ole Borre

OLOF RUIN: *Studentmakt och statsmakt. Tre studier i svensk politik*. Stockholm: Liber

Länge var den högre utbildningen och forskningen frågor som behandlades i mindre kretsar av politiker, tämligen isolerade och exklusiva fackliga organisationer och ett antal administratörer på central och lokal nivå. Politiker i allmänhet ägnade dessa frågor mera förstrött intresse och litade mest på några enstaka kollegers omdöme, och de stora fackliga organisationerna ansåg inte att frågorna tillhörde deras centrala bevakningsområde.

På senare tid har allt detta förändrats, och det är tydligen därför man vid Stockholms universitets statsvetenskapliga institution bildade Gruppen för högskole- och forskningspolitiska studier 1977. Den första skriften i en planerad serie är Olof Ruins *Studentmakt och statsmakt*.

Ämnet kräver studier, eftersom mycket av det som hänt reser principiella problem, t ex om förhållandet mel-

lan fackliga organisationer och politiska partier, reformer inom en tidigare starkt professionaliserad beslutsstruktur, inflytande på utbildningspolitiken inom snabbt förändrade studentgenerationer och även om hur statliga utredningar i allmänhet arbetar.

Den första studien gäller 1959 års studiesociala utredning, den andra Sveriges Förenade Studentkårer som facklig organisation och den sista universitets- och högskoleförvaltningens demokratisering under 1970-talet. Olof Ruin har själv varit praktiskt verksam på alla tre områdena.

Studien om Studiesociala utredningen kretsar i hög grad kring ett väldigt gräl inom utredningen som framför allt Bertil Östergren, representant för SACO, tycks ha varit upphov till. Grälet gällde delvis principiella problem, som alltså nu kan diskuteras på vetenskaplig nivå.

Som bekant förekom vid den tid då utredningen tillstattes dels stipendier och dels lån av olika slag som tillsammans utgjorde ett ofullständigt system för studiefinansiering. När utredningen började hade en studentriksdag 1958 krävt ett utbyggt stipendiesystem utan behovsprövning av föräldrarnas ekonomi, idéer som i stort sett stöddes av SACO.

Det socialdemokratiska partiet och inte minst ungdoms- och studentförbund gick på samma linje under beteckningen "studielön" och folkpartiet och dess ungdomar krävde detsamma fast de kallade det "generell stipendiering". Högeren stod fast vid en lånelinje.

Det uppseendeväckande var att utredningen svängde och 1963 kom fram till ett helt annat resultat än man väntat sig. Under ständiga kontakter med de politiska partierna, något förvirrade opinionspejlingar och vissa raseriutbrott från Östergren presenterade man efter fyra års arbete det förslag som i princip ännu gäller. Trots de svårartade förslagsvänderna fattade riksdagen sen beslutet utomordentligt snabbt.

Det vilade ett "apolitiskt drag" över utredningen, påpekar Olof Ruin. Visserligen var två ledamöter politiker, inte minst ordföranden Olof Palme men också folkpartisten Håkan Berg, men man förutsatte att denna grupp av i huvudsak tidigare studentpolitiker ur samma generation skulle ena sig utan alltför stora politiska motsättningar.

Det blev i varje fall organisationspolitiska motsättningar. Utgångspunkten var, menar Ruin, idén att det var lätt för regeringskansliet att komma överens med organisationsvärlden, om de satte sig tillsammans i en utredning, dominerad av organisationernas representanter och med goda kontakter i kanslihuset. De båda politiskt förankrade ledamöterna skulle sen utan svårighet kunna övertala sina partier om att acceptera resultatet, och i varje fall borde detta gälla Olof Palme.

Ibland har en utredning slutresultatet, det gemensam-

ma beslutet, tämligen klart från början, varefter detaljlösningarna utarbetas. I andra fall väntar alla med att binda sig, ofta så länge som möjligt. I det här fallet trodde man att det rörde sig om den förra situationen, men det gjorde det inte.

Vi känner historien: sedan Palme och andra funnit, att rekryteringsproblemen främst gällde tillträdet till gymnasiet, blev det fråga om att satsa huvuddelen av pengarna där, medan de redan relativt gynnade och snett rekryterade akademiker fick ett system med återbetalningsskyldighet.

Östergren drev hårt linjen att man inte skulle genomföra ett system som de närmast berörda, studenter och akademiker, var emot. Det var när han bedrev en offentlig opinionsbildning med viss fränhet för denna tanke som de andra i utredningen reagerade och även var och en på sitt håll började agitera.

Den avgörande punkt där Östergren var emot de övriga gällde de inlag av inkomstutjämning, både mellan akademiker och andra grupper och inom akademikergrupperna, som särskilt Olof Palme i stället såg som en politisk fördel när förslaget skulle tas av riksdagen. Genom att dessa frågor blev aktuella hade den apolitiska utredningen naturligtvis blivit starkt politisk.

Olof Ruin berättar om de stora grälen i återhållsam, vetenskaplig stil. För utomstående så här långt efteråt förefaller dock den stora stridsfrågan vid det här tillfället mest var en relativt oväsentlig etikettsfråga: hur mycket bör arbetet inom en utredning hemlighållas innan beslutet är klart? Det är inte säkert att kollegialiteten inom en i verkligheten politiskt splittrad utredningsgrupp framstår som lika angelägen för allmänheten.

En intressantare frågeställning är nog den besynnerliga politiska utvecklingen inom utredningen. Det är klart att Palme och andra menade att starka sakskalet motiverade omsädlingen och det är möjligt att den socialdemokratiska riksdagsgruppen ögonblickligen ansåg att han hade rätt, trots decennier av agitation för ett helt annat system.

I varje fall visar Olof Ruin hur lätt det går för en skicklig och framåtgående politiker att få sina egna med sig. Det skedde på en del håll genom en språklig manipulation, när man om det nya systemet med återbetalningsskyldighet försäkrade att det egentligen var fråga om något som skulle byggas ut till studielön. Även språkbruket borde kritiskt analyseras i situationer av det här slaget.

Olof Ruin drar den rimliga slutsatsen att de politiska partierna i den här frågan demonstrerade sin överhöghet över intresseorganisationerna. Det framgår inte om han menar att detta är vanligt eller om det var mera speciellt för just akademiker och studenternas organisationer eller kanske över huvud taget är ovanligt fast det inträffade i det här fallet.

Sveriges Förenade Studentkårer, som den andra studien i volymen gäller, hade vid den här tiden nått myndig ålder som facklig organisation. Anspråken från akademiker och studenter att själva fatta beslut inom sina intresseområden framstår efter vad som hänt sedan början av 60-talet som starkt föråldrade med tanke på hur stora intressen andra grupper i samhället har i högre utbildning och forskning. SFS tycks också ha accepterat en mindre exklusiv roll än vad SACO krävt.

Grunden för detta är, menar Ruin, att organisationen så snabbt förnyas, att den därför också ofta förändrar sin egen struktur och i alla händelser ägnar mycken tid åt stadgefrågor o dyl, och att den på ett märkligt sätt blivit rekryteringsgrund för en tydlig dominerande andel av utbildningsbyråkrater under ett par decennier.

Trots karaktären av facklig stridsorganisation med i huvudsak gemensamma intressen för alla medlemmar utvecklades med klassiska demokratiska argument ett partisystem under de år som Ruin mest behandlar. Som man kanske kunde vänta sig upphörde partiväsendet i stor utsträckning snabbt nog, samtidigt som perioden av studentoro övergick i en lugnare och helt annan atityd från studenternas sida.

Resultatet blev att politiken var kvar men i den formen att studenternas borgerliga majoritet fick fullt genomslag inom SFS, som nu, enligt Ruin, framträder som en i huvudsak borgerlig organisation. Tidigare hade socialdemokrater ofta haft en stark ställning i studenpolitiken men utan att framträda som socialdemokratiska politiker.

SFS har bevarat sin roll som påtryckare och förhandlare och studenterna är inte längre så intresserade av interna politiska strider. Men undrar vad allt detta har berott på: varför genomgick studentvärlden sådana omvälvningar under ett antal år, varefter man återgick till det gamla? För en tidigare generation framstår mycket som obegripligt, och man skulle kanske önska sig fler förklaringar som komplement till Ruins beskrivning av detta skeende.

Det fanns utländska förebilder och påverkningar från Vietnam-protester och liknande, men en annan fråga som skapade stor fientlighet mot statsmakterna var de omorganisationer som började med utredningen U 68 och som Ruin utförligt diskuterar i sin tredje uppsats.

Här blir det intressanta, utöver redogörelsen för organisationsförändringarna och deras innebörd, diskussionen om olika gruppers inflytande. Från ett system med avgörande makt hos en enda grupp, professorerna, har vi systematiskt fört in alla andra berörda, inom och utom akademier och högskolor, i ett komplicerat system.

Det skede under hårt motstånd från universitets- och studenthåll, i varje fall från personer längst till höger

och längst till vänster, och det skedde med den centrala myndigheten, universitetskanslersämbetet, som initiativtagare. Det är sannolikt relativt ovanligt att centralbyråkratin leder en demokratisk förnyelse i strid med grupper som med stark övertygelse hela tiden värjer sig mot reformerna och återoppar oberoende och forskningens frihet. Den här gången stod de politiska partierna nästan helt utanför den reella beslutsprocessen.

Det ingår i vad Olof Ruin brukar kalla vår politiska kultur att protesterande grupper snabbt dras in i beslutsproceduren. De mest högljudda studenterna bjöds på kaffe med pepparkakor på universitetskanslersämbetet och en SFS-ordförande anställdes där för att ägna sig åt frågorna om studenternas inflytande. Ett dominerande motiv för reformerna var enligt Ruin önskan att pacificera studentorn.

Men det kan ju inte ha varit det enda motivet för en så genomgripande reformverksamhet. Den sannolikt mest intressanta frågan gäller forskningens frihet i relation till icke-akademiska gruppers intressen på området. Studenterna med sina flyktiga politiska partier var en oberäknelig part, men utomstående samhällintressen var för många ett direkt hot.

Det finns ingen väg tillbaka från vad som måste betecknas som en demokratisering, och det är klart att stora organisationer som LO och TCO lika väl som den privata industrin och statsapparaten kommer att vidhålla sin rätt att utöva inflytande. Sedan länge sker för övrigt åtskillig forskning inom industrin på dess uppdrag och i bästa fall även inom offentliga utredningar.

Ett visst drag av professionalism har ändå bevarats, t ex ganska självklart inom fakultets- och sektionsnämnder och vid tjänstetillsättningar. Om det är något som sätter vår politiska kultur på prov i det här sammanhanget så är det förmågan att kombinera forskningens frihet med ett demokratiskt samhällsinflytande. Olof Ruin beskriver bara utvecklingen av reformverksamheten, men man kan kanske förmoda att ytterligare problem av det här slaget tas upp i andra undersökningar i den här skriftserien.

Ibland saknar man kanske en mera systematisk behandling av de många principiella problem som Olof Ruin går in på. Men hans tre uppsatser är i alla händelser informativa och välskrivna och de gäller ett område som besynnerligt nog föga behandlats av forskningen.

Gunnar Fredriksson

MICHAEL SAHLIN: *Neo-authoritarianism and the Problem of Legitimacy. A General Study and a Nigerian Example*. Publications of the Political Science Association in Uppsala, 77. Stockholm: Rabén & Sjögren 1977.

1

Om legitimitetsproblemet gäller detsamma som för övriga grundfrågor i studiet av faktiskt förekommande styrelseskick. Det kan ställas på i huvudsak två olika sätt. Antingen ser vi det som ett normativt problem. Frågan är då om något visst styrelseskick förtjänar att betraktas som legitimt. Eller också ser vi det som ett deskriptivt problem. Frågan är då om något visst styrelseskick faktiskt betraktas som legitimt och varpå detta i så fall beror.

I Michael Sahlins intressanta och på flera sätt ytterligt stimulerande doktorsavhandling avses konkret det problem, som den nigerianska regimen hade att bemästra från 1970 till 1974. I sitt tal på nationaldagen den 1 oktober 1970 angav general Gowon, att 1976 skulle bli det år, då landet skulle återgå till civilt styre. Samtidigt angav han i nio punkter vad regeringen fram till dess ämnade verka för: omorganisation av armén, genomförande av den andra utvecklingsplanen, utrotande av korruptionen, uppgörelse om antalet delstater, framtagande av en ny författning, införande av ett nytt system för skatteutjämning, genomförande av en nationell folkräkning, skapande av genuint nationella partier samt avhållande av val och installation av folkvalda regeringar i såväl delstaterna som på federal nivå. Fram till dess att detta niopunktsprogram hade förverkligats skulle det nationella undantagstillståndet vara i kraft.

Fyra år senare, på nationaldagen den 1 oktober 1974, såg sig Gowon föranlåten att skjuta på övergången till normala förhållanden in i en oviss framtid. De två åren fram till 1976 var en alltför kort tid i beaktande av vad som dittills medhunnits av de nio punkterna. Och, vad värre var: trots undantagstillståndet hade människor börjat att politisera. Tendensen föreföll högsta militärrådet så oroväckande, att det fann det oförenligt med det ansvar det påtagit sig att hålla fast vid löftet om att undantagstillståndet skulle hävas 1976.

Under den här aktuella tiden, från 1970 till 1974, var regimen ställning med avseende på dess egen legitimitet paradoxal. Det är avhandlingens grundläggande iakttagelse. Undantagstillståndet gjorde det möjligt att gå hårt fram mot kritiker och opponenter. Men denna möjlighet kunde bara utnyttjas sparsamt och försiktigt. Annars skulle regimen genom att visa sin styrka förlora alltför mycket i legitimitet. Samtidigt behövde regimen, för att åtnjuta legitimitet, göra sannolikt att den var kraftfull och effektiv. Niopunktsprogrammet innehöll alla de stora och centrala frågorna i nigeriansk politik. Så snart regeringen rörde vid dem, började folkviljan, i alla dess

många och märkliga manifestationer i detta stora och egenartat inrättade land, att slita i sina förtöjningar.

Såväl tvekan att göra något som inriktningen på att alls göra något undergrävde den legitimitet, som general Gowon hade skaffat sig genom sin seger i inbördeskriget mot biafranerna i slutet av 1960-talet. Tiden nötte på idén om en undantagsregim, som inte förmådde utnyttja sina extraordinära fullmakter till att få något gjort. På så sätt förbereddes vad som i avhandlingen (s 11) kallas sanningsminut, det ögonblick då general Gowon tvingades erkänna "the lack of wisdom and the dangers inherent in adhering to the target date previously announced." Denna brist på förutseende kostade så småningom honom själv makten, den 29 juli 1975. Och tiden går fort. Nigeria har sedan dess hunnit avverka ytterligare en härskare. Muritala Muhammed, som efterträdde Gowon, mördades i februari 1976. Efter honom kom den nuvarande regimens ledare, Olusegun Obasanjo. För denne utgår den självplågda tidsfristen hösten 1979. Denna skenbara motsägelse, denna legitimitets paradox, är avhandlingens ämne. Vad är då *problemet*, som författaren ser det?

Att regimens eget problem är normativt, det är uppenbart. Hur skall den på bästa sätt balansera mellan kraftfullt agerande och smidigt undanlidande för att säkra ett genomförande av niopunksprogrammet och en återgång till civilt styre vid den utfästa tidpunkten?

Av det förhållandet att regimen ställer sitt eget problem normativt följer emellertid ingalunda, att den som har regimens legitimitetsproblem till ämne behöver ställa problemet på samma sätt. Den som studerar legitimitetsproblemet i Nigeria mellan 1970 och 1974 har ett andra huvudalternativ till sitt förfogande. Han eller hon kan välja ett deskriptivt sätt att ställa sitt forskningsproblem. Vederbörande kan välja att beskriva och förklara hur och varför aktörerna väljer att hantera sitt problem så som de faktiskt gör. Vederbörande kan välja att beskriva och förklara den ståndpunktsförskjutning, som regimen företog den 1 oktober 1974. Vad var det som inträffade och av vilken anledning slog regimen in på en ny väg?

Den här aktuella avhandlingen lider av den svagheten, att den inte klart skiljer mellan ett normativt och ett deskriptivt sätt att ställa problemet. På samtliga de tre ställen i framställningen, där forskningsproblemet antyds, lämnas frågan öppen. Problemet är (s 12) såväl "the conditions of" som "the claims to" legitimitet. Frågan gäller (s 17) både "the options as such" och "their 'objective' determinants". Och intresset knyter sig (s 167) i lika mån till "the claims to legitimacy made by the regime" och "its degree of *de facto* legitimacy". Genom att Michael Sahlin inte konsekvent ställer frågan på någotdera sättet blir ingendera klart besvarad. Ett

bestämt svar fordrar en bestämd fråga.

Därmed har jag angivit vad som är tesen i min opposition. Jag övergår nu till att söka visa, att tesen är riktig. Det gör jag genom att i tur och ordning koncentrera uppmärksamheten till de båda begreppen i avhandlingens rubrik, "the problem of legitimacy" och "neo-authoritarianism".

Utgångspunkten för diskussionen av den nigerianska regimens legitimitet (s 139 ff) tas hos Friedrich, Dahl och Blondel.¹ Mot varandra ställs två olika sätt att bestämma begreppet. Med "subjektivt" avses den teknik att bestämma legitimitet som medborgarnas uppfattning om styrelsens legitimitet, som möter hos Friedrich och Dahl. Med "objektivt" avses Blondels teknik att bestämma begreppet som en överensstämmelse mellan medborgarnas preferenser och det faktiska utfallet av styrelsens verksamhet.

Distinktionen mellan ett objektivt och ett subjektivt legitimitetsbegrepp är föga klagörande. Ja, jag skulle rentav vilja gå ett steg längre och hävda, att den fördunklar mer än den klargör. Termerna "objektivt", "subjektivt", "mätbar" och "icke-mätbar" döljer för oss de båda kriterier, efter vilka ett arbete med legitimitetsproblemet kan och bör bedömas.

Det ena av dessa båda kriterier är kravet på objektivitet. Därmed avses att forskaren följer reglerna. Dessa väljs med tanke på problemet. Är problemet deskriptivt, har han eller hon att resonera på ett delvis annat sätt än om frågeställningen är normativ. Huruvida Friedrich och andra – som Sahlin kallar dem – "subjektivt" orienterade forskare brister i objektivitet eller ej avgörs inte av om de argumenterar för en normativ ståndpunkt utan av kvaliteten (systematiken, klarheten och hållbarheten i enskildheter) hos de resonemang, som motiverar deras ställningstaganden.

Det andra kriteriet är fruktbarhet. Hur skall ett begrepp bestämmas för att bli så användbart som möjligt? Som allmän regel gäller, att begrepp bör avgränsas så att de stimulerar debatten. Bara om en definition pekar ut värdeomdömen och verklighetsomdömen, som inte kan antas vara självklart väl grundade, är den fruktbar. Eller, annorlunda uttryckt: så litet som möjligt bör ingå i definitionen. Så mycket som möjligt bör prövas. Då får vi veta något. Tanken att en definition bör vara fruktbar ger en utgångspunkt för såväl polemik som konstruktion.

De nio motsatspar, vari diskussionen om legitimitetsproblemet sammanfattas (s 142), visar tydligt, hur frågan om definitionen inte klart skiljs från de många påståenden, som kan göras om vad som motiverar, vad som förklarar och vad som blir följden av att någon viss regim betraktas som legitim. En sådan polemik kunde ha blivit mycket slagkraftig. Ty här som så ofta annars i statskunskapen förbrukas orimliga mängder energi på att

ge begreppen ett eget liv, ett eget existensberättigande, som går utöver det som vi med begreppens hjälp söker uttrycka. Alltför ofta glömmes statsvetarna, att sanningen – liksom frågan om vad som är väl grundade värdeståndpunkter – bara kan gälla påståenden, som görs med hjälp av termer och begrepp. Begreppen kan inte ha dessa egenskaper. Ju mindre som innehålls i definitionen av legitimitet, desto fler frågor hålls öppna.

Så långt om en tänkbar polemik gentemot föregångarna. Jag har därmed kritiserat Michael Sahlins sätt att kritisera. Hans kritik är alltför tam och föga klargörande.

Kriteriet fruktbarhet kunde också ha använts i konstruktivt syfte. Sedan författaren hade frigjort sig från frågan om vad legitimitet "är", hade arbetet kunnat koncentreras till vad termen bör beteckna. Om definitionsproblemet hade ställts som en fråga om val mellan olika definitioner av det grundläggande begreppet, hade avhandlingen tvingats välja inte bara definition utan också problem. Ty dessa båda hänger ihop. På det sättet, nämligen, att en definition blir fruktbar först då den betraktas i ljuset av ett problem.

I stället hävdar författaren, att "the very definition of the concept of legitimacy has to involve and include a conception of a legitimacy 'typology' in order for the definition to match ever-changing political realities", (s 145). Vad som avses är den indelning av olika slags legitimitet efter om den är främjande eller skyddande och om den är mekanisk eller organisk (s 147).

Jag delar inte författarens uppfattning på den punkten. Vad som bör klassificeras är inte legitimiteten själv, om jag så får uttrycka mig, utan de argument eller de orsaker, som kan tänkas för att någon viss regim faktiskt betraktas (eller bör betraktas) som legitim. Utan att författaren märker det övergår han (s 145) från en diskussion av hur begreppet bör definieras till vad som lämpligen bör introduceras "in the discourse tied to the concept of ideology" (s 145). Dessa båda frågor borde hållits isär. Vad som utmärker legitimitet bör skiljas från vad som betingar och motiverar legitimitet. Eller, rättare sagt: så litet som möjligt av det som är relevant i sammanhanget hade bort läggas i begreppet och så mycket som möjligt i det som motiverar och betingar. På så sätt hade mer kunskap kunnat utvinnas ur författarens tankemöda och rika material.

Avhandlingens klassificering av legitimitet som skyddande (protective) och främjande (promotional) å ena sidan och som mekanisk (associational) och organisk (communal) å den andra (s 147) borde med andra ord inte ha gjorts till en indelning av legitimitetsbegreppet utan till en indelning av sådana kulturer och ideologier, som kan tänkas verka till förmån för eller bli följden av legitimitet. Om dessa olika, parvis arrangerade egenskaper inte tas in i definitionen av legitimitet, blir det

möjligt att undersöka i vad mån det faktiskt förhåller sig så som författaren antar.

Som tanken nu presenteras blir det hela en fråga om i vilken ruta i fyrfältet, som situationen i Nigeria skall placeras. Det förefaller mig alltför godtyckligt. Alternativet är en konsekvent genomförd tankegång i tre steg: (1) en snäv definition av legitimitetsbegreppet, (2) en operationalisering av en tilltänkt förklaring i termer av politisk kultur samt (3) en prövning av om det förhåller sig så som man har antagit.

I uppräkningsargumentet för att inte låta befolkningen komma till tals – regimens "egentliga" representativitet, det nationella intresset, inbördeskriget, tidsbegränsningen och effektiviteten (s 46 f och 168) – finns uppslag till två olika sätt att ställa problemet: att förklara i termer av skäl å ena sidan och själv ta ställning å den andra. Vad som där på ett för avhandlingen karaktäristiskt sätt omnämns som "criteria of" och "conditions of legitimacy" kunde ha systematiserats som tänkbara skäl till förklaring eller motivering. Även här borde min patentmedicin ha kommit till användning: en minimidefinition av legitimitet och ut med allt det intressanta till argumenten, så att deras hållbarhet, i det normativa fallet och deras förklaringsvärde i det deskriptiva fallet kan prövas. På det viset skulle vi kunna få veta något om skilda ståndpunkter i förhållande till legitimitetsproblemet – hur hållbara de är eller vad som förklarar att de intogs.

Sammanfattningsvis menar jag alltså, att författarens underlåtenhet att välja problem för egen del har hämmat hans diskussion av legitimitetsproblemet.

Om regimens legitimitet faktiskt sviktade (det återstår att visa), kan detta möjligen förklaras under direkt hänvisning till någon bakomliggande, strukturell orsak i kulturen, som också förändrades. Men då måste det formuleras någon form av antagande om vad som leder till vad.

Det går också att komma fram längs de båda andra vägarna. Det gäller då att se till de skäl, som indirekt kan tänkas förklara eller motivera, varför regimen förlorade legitimitet. Vad som uppnåddes i Nigeria stod inte i rimlig proportion till vad som eftersträvades (och kanske inte heller i förhållande till vad som skulle kunna uppnås). Det är vad vi då hävdar. Människorna blev i minskande utsträckning beredda att göra avkall på demokratin, därför att de inte fick något i gengäld. Traditionen gav inget stöd för ett auktoritärt styrelseskick. Någon stor samlande myt om en guldålder i det förflutna, som det nu gällde att återupprätta, fanns inte att tillgå. Och regimen fick allt svårare att göra hotet från inre eller yttre fiender trovärdigt.

3

Så långt om legitimitetsproblemet. Jag övergår nu till författarens skiss till en ny *typlära*. Det slags styrelseskick, som är "auktoritärt, uppträder här jämsides med "liberal demokrati", "demokratisk socialism" och det styrelseskick, som är "totalitärt" (s 80).

Därmed tar författaren ställning till en av de stora och verkligt fascinerande frågorna i studiet av styrelseskick, den sk indelningsfrågan.² Hur bör styrelseskick klassificeras?

Det finns här två linjer i debatten. Den ena av dessa kan sägas återgå på Aristoteles. Enligt denna är det två kriterier, som är grundläggande. Å ena sidan handlar det om medborgarnas behärskning av styrelsen. Utövas makten av en, få eller flera? Å andra sidan handlar det om vad styrelsen företar sig. Begagnas makten till det allmänna bästa eller blott för att gynna olika särintressen?

Den andra linjen kan sägas återgå på Machiavelli. Enligt denna bör vi nöja oss med *ett* enda kriterium. Hans indelning i republiker och furstendömen tog inte primärt fasta på de formella omständigheterna, huruvida statsöverhuvudet var krönt eller ej. Det centrala var betoningen på medborgarna som något primärt i förhållande till styrelsen. Därför borde indelningen ta sikte på medborgarnas behärskning av styrelsen. Vad styrelsen användes till borde inte anses vara utmärkande för ett styrelseskick. Det borde inte anses tillhöra definitionen, för att uttrycka sig modernt. Det gjordes till en deskriptiv eller normativ fråga att söka utröna vad styrelsen faktiskt användes till och vartill den borde användas. Vad ett styrelseskick faktiskt förutsatte och faktiskt ledde till, liksom frågan om vad för slags offentlig politik, som aktörerna inom dess ram borde föra, var frågor, som skulle diskuteras. De tilläts inte att ingå i begreppen republik och furstendöme.

Ännu i dag rasar striden mellan Aristoteles och Machiavelli. Under mellankrigstiden och en tid efter andra världskriget föreföll Machiavelli helt behärska slagfältet. Överallt där statskunskap fritt fick bedrivas nöjde sig dess utövare med att urskilja två huvudtyper. Vad som spelade någon roll var behärskningen av styrelsen. Vilken offentlig politik som aktörerna förde inom dess ram var av intresse för att förklara styrelseskicket och något som en bedömare hade att ta ställning till. Det betydde inget för bestämningen styrelseskickets karaktär. Såsom demokratier – vad Machiavelli skulle ha kallat republiker – räknades flertalet länder i Västeuropa och Nordamerika, vissa av de latinamerikanska republikerna samt Australien och Nya Zeeland. Sådana länder som inte hade ett demokratiskt styrelseskick kallades diktaturer. Därmed avsågs Tyskland, Italien, Sovjetunionen, Österrike, Polen och Spanien efter inbördeskriget. Styrelsen i dessa

länder hade övertagits av härskare, som inte tillät folkmeningen att komma till uttryck. Helt enligt vad Machiavelli en gång hade lärt gjordes ingen skillnad mellan kommunistiska och fascistiska diktatur. Ett enda kriterium tillmättes någon betydelse. I båda fallen rådde förtryck. Samhället behärskade inte styrelsen. Att förtrycket hade olika sociala förutsättningar och kunde leda till samhällen, som var bättre eller sämre, hölls undan från indelningsfrågan. Ty det var det som var värt att ta reda på.

Sextiotalet förde med sig en renässans för Aristoteles. Vad aktörerna faktiskt företog sig, oavsett om styrelsen behärskades av medborgarna eller ej, blev åter något, som många ville ha med i definitionen av de olika styrelseskicken. Procedurens förutsättningar och verkan borde finnas med som en andra indelningsgrund vid sidan av den vanliga om medborgarnas behärskning av styrelsen.

Reaktionen mot Machiavelli kom att gå fram längs två linjer, beroende på om det främst var den normativa eller den deskriptiva sidan av saken som betonades.

Normativt borde vi skilja mellan diktaturer av olika slag. Vissa var goda, därför att den politik som fördes inom ramen för dess procedurer kunde tänkas leda till ett bättre samhälle i det långa loppet. Och det var ingalunda säkert, att demokratin representerade något gott. Den offentliga politik, som fördes i dessa styrelseskick, kunde ibland vara högst motbjudande. I våra mest grundläggande begrepp borde därför ingå även hur vi som statsvetare värderade olika styrelseskick.

Deskriptivt började det hävdas, att de grundläggande begreppen borde inbegripa den politik som fördes. Alltför mycket av det vi vet om våra styrelseskick har formen av utsagor, och det vi inte vet har formen av hypoteser. Återigen borde mer av politikens eget kött och blod flytta in i begreppen.

Problemet för hela denna ny-aristoteliska strömning – vare sig den är normativt eller deskriptivt orienterad – har varit att formulera den andra indelningsgrunden. Ty en sak är att i allmänna ordalag förespråka en dylik. En annan sak är att komma med konkreta förslag.

Saken underlättas inte av att Machiavelli pigg och nyter blandar sig i försöken att återuppväcka Aristoteles. Det Ni vill åstadkomma på den deskriptiva sidan – mer ingående studier av styrelseskickets förutsättningar och konsekvenser – åstadkommer Ni bättre, säger han, om Ni förlägger det intressanta till utsagorna och hypoteserna och låter begreppen förbli så snävt definierade som möjligt.

Och lika störande är Machiavelli då han blandar sig i den normativa debatten. Om Ni vill främja en utveckling i socialistisk, liberal eller konservativ riktning, säger han, bör Ni definiera demokratibegreppet, så att det bara

kommer att avse medborgarnas behärskning av styrelsen. Vad styrelsen konkret bör företa sig är det svårt att bli enig om. Därför kan det vara klokt att inte låta skilda partimeningar ingå i demokratins begrepp. De normativa dusterna om styrelsens inriktning utkämpas minst lika bra demokratibegreppet förutan. Ty om argumentationsregler och beslutsregler ses som neutrala i förhållande till det som diskuteras och beslutas, är möjligheterna att övertyga väsentligt större än om begreppet offentligt politik inte klart skiljs från begreppet styrelseskick.

Men ny-aristotelikerna står på sig – särskilt på den deskriptiva sidan. Michael Sahlins avhandling är ett vackert exempel på den saken. Idérikt, konstruktivt och med stor energi pläderar författaren för en grundläggande typologi på tvådimensionell grund. Som opponent bör jag följaktligen ikläda mig rollen som Machiavelli – knarrig, skeptisk och utan lust att låta mig övertygas.

Dessbättre tror jag, att Aristoteles och Machiavelli kan vara överens om de regler, efter vilka ett indelningsförsök bör bedömas. Det rör sig om tre mycket enkla, i bästa mening elementära krav, som måste ställas på en indelning av styrelseskick. Det första är kravet på *systematik*. Är kategorierna varandra uteslutande? Är indelningen uttömmande? Det andra kravet på *provbarhet*. Kan indelningsgrunden urskiljas i verkligheten? Och det tredje är kravet på *fruktbarhet*. Framhävs sådana skillnader mellan kategorierna, som är logiskt oberoende av indelningsgrunden?

De här aktuella indelningarna behöver knappast diskuteras från systematisk synpunkt. I båda fallen är kategorierna varandra uteslutande, och de uttömmar den mängd av styrelseskick, som de avser att indela. Uppmärksamheten kan därför koncentreras till de båda övriga krav, som vi ställer på en indelning: provbarhet och fruktbarhet.

Jag börjar med den större indelningen, den som avser att klassificera alla tänkbara styrelseskick efter graden av medborgarnas behärskning av styrelsen (politicization) och efter graden av styrelsens behärskning av samhället (politicalization). Hur är det med provbarheten av dessa båda indelningsgrunder? Går de att urskilja i verkligheten?

Politisering orntalas som "representativeness, responsiveness and accountability" (s 79) och att problem kommit på agendan, att gruppen mobiliserats och medborgarna deltar (s 65). Såvitt jag förstår ligger i detta två moment av det som machiavellikerna kallar demokrati: deltagandet och den i system satta möjligheten att opponera. Men det är inte tydligt nog. Machiavellikerna har varit flitiga. I deras skrifter finns väl genomarbetade begrepp, som utan nämnvärd ansträngning skulle ha kunnat göra indelningsgrunden politisering väsentligt

lättare att pröva mot verkligheten. Norman Nie och Sidney Verba har sammanfattat diskussionen om deltagandet.³ Robert Dahl har i samma översiktsverk och med sedvanlig skärpa preciserat oppositionsaspekten till att gälla mängden av hinder för medlemmarna i en organisation att (a) formulera sina preferenser, (b) tillkännage dem samt (c) att få dem lika vägda vid styrelsens utövande. För att ta reda på hur det förhåller sig med dessa olika saker föreslår Dahl, att vi skall se efter förekomsten av organisationsfrihet, yttrandefrihet, rösträtt, valbarhet, rätt att kandidera, pressfrihet, fria och samfälliga val och folkvald exekutiv och legislativ.⁴

Dessa nära till hands liggande preciseringar borde ha gjorts. Ett problem skulle då ha visat sig, ett problem som machiavellikerna mycket uppehåller sig vid. Det är frågan om hur deltagandet skall vägas mot möjligheten att opponera, då man uttalar sig om i vad mån ett styrelseskick är att betrakta som "politiserat" i Michael Sahlins terminologi.

I fråga om politikaliseringsgraden är författaren värre ute. Ty där har han inte samma solida insatser bland machiavellikerna att falla tillbaka på. Han står där ensam med hela bördan. Det finns inte mycket i böckerna om vad som bör förstås med politikalisering. Samtidigt är saken helt grundläggande för de anspråk, med vilka avhandlingen framträder. Om författaren vill att vi skall börja mäta våra styrelseskick efter graden av politikalisering, bör han därför, åtminstone antydningvis, kunna göra troligt att det är möjligt.

Mot bakgrund härav tar författaren anmärkningsvärt lätt på frågan om provbarhet. Det formulerar det gäller ser ut på följande sätt. "... as measured in terms of, for instance, public expenditure of GNP or the scope of state regulations" (s 66) heter det på ett ställe. "... degree of control over society and population by state and government" (s 81) är en annan formulering. Och på ett tredje ställe talas det om "the size and scope of the state" (s 82). Vidare talas det om effektivitet och "good government" (s 90) inom citationstecken. Ju mer politikaliserat ett styrelseskick är, desto mer kan åstadkommas med politiska medel (s 82 f). Det har en hög grad av "goalfulfilment capabilities" (not 67, s 209).

Författaren tar här psykologiskt för givet, att alla vet vad han anser. Men en riktigt inbiten machiavelliker låter sig inte övertygas genom den sortens överrumpling. Vi står här inför en kärnpunkt – både i avhandlingen och för statskunskapen som ämne. Vad är det författaren menar, då han säger att styrelsen i varierande utsträckning "behärskar" samhället. Går det att ge denna tanke en innebörd, som är på en gång fruktbar och empiriskt provbar?

Jag tror inte det. Men låt oss göra ett försök. Vad vi då först kommer att tänka på är naturligtvis den offentliga sektorn fattad som myndighetsutövning och

som den procentuella andel av bruttonationalprodukten, som inte utgörs av medborgarnas fickpengar. Om denna mängd ökar, blir styrelsen då i växande utsträckning herre i eget hus? Ja, kanske. Med det betyder i så fall att i det styrelseskick, som författaren kallar "demokratisk socialism", lever människorna i kasern och utan fickpengar. Skillnaden mellan "demokratisk" och "totalitär" socialism skulle bara ligga i medborgarnas möjligheter att kunna påverka styrelsen.

Nej, här avses rimligen något annat. Styrelsen behärskar samhället i den mån verksamheten faktiskt blir genomtänkt och reglerad med avseende på förhållandet mellan kollektiva och individuella mål och de medel som står till kollektivets förfogande för att bringa mål och verklighet att sammanfalla. Hur skall jag nu som forskare bära mig åt för att ta reda på i vad mån så är fallet? Det är detta senare som författaren snuddar vid i sin diskussion om god styrelse (s 82 ff). Men det har inte varit den utmaning för honom, som jag menar, att det borde ha varit – givet hans stora, allt överskuggande aristoteliska ambition att åstadkomma en grundläggande, tvådimensionell indelning av våra styrelseskick.

Författaren har inte klart sett, att det finns två sätt att uppfatta begreppet god styrelse. Det ena är att ta sin utgångspunkt i de mål, som de aktörer som verkar inom styrelseskickets ram själva sätter upp för sig. God styrelse är att uppnå det som eftersträvas. Det andra sättet att uppfatta god styrelse är att ta sin utgångspunkt i en deskriptiv föreställning om vad som är möjligt och att mäta från den utgångspunkten.

Såvitt jag förstår är det inte möjligt att sätta upp politikaliserings – i praktiken liktydigt med en korrekt bedömning av vad som är önskvärt – som en andra indelningsgrund med mindre än att vi redan vet vad som är möjligt. Vi måste redan på förhand vara i besittning av någon form av totalt förnuft. Och det är vi inte. Vad som är möjligt att uppnå är vad vi är stadda på väg att utröna. Därför blir en sådan andra dimension varken prövbar eller fruktbar.

Vad som återstår är att mäta god styrelse i förhållande till de uppgifter, som vederbörande aktörer själva (eller någon tänkt aktör) ställer sig. Där ligger ett uppgivande av den tvådimensionella ambitionen. Aristotelikerna tvingas underkasta sig machiavellikernas uppläggning. Bästa sättet att få veta något är att skilja mellan styrelseskick och offentlig politik samt att undersöka sambandet däremellan. Inte att söka göra den offentliga politiken till en indelningsgrund i samband med att man skiljer mellan olika styrelseskick.

4

Vidare några ord om den andra av Michael Sahlins båda grundläggande indelningar, den som klassificerar de auktoritära – den fjärdedel som i författarens typlära har låga värden i fråga om såväl politisering som politikaliserings – styrelseskicken i fyra undergrupper. Nya ställs mot gamla, och sådana som är främjande ställs mot sådana som är skyddande. Det *neo-auktoritära* styrelseskicket – hit hör Nigeria – definieras som nytt och främjande i motsats till exempelvis Spanien under Francos tid, som var gammalt och skyddande och Chile under den nuvarande regimen, som är nytt och skyddande.

Vad som menas med gammalt och nytt lämnar jag här därhän. Det är bara att bestämma sig för en tidsgräns. Intressantare är de båda adjektiven främjande (promotional) och skyddande (protective). Hur kan detta motsatspar ges en innebörd, som går att pröva mot verkligheten?

Distinktionen antas vara analog med ett begreppspar i gruppteori (s 35 och not 41, s 289). Där skiljer vi mellan ekonomiskt och ideellt betonade intresseorganisationer. Visserligen går det i allmänhet inte att dra något skarp skiljelinje mellan dessa båda olika slag av organisationer med hänvisning till deras syfte. Distinktionen får i stället genomföras med hänsyn till vilken krets organisationen vänder sig till. "En økonomisk betonet interesseorganisation henvender sig til et bestemt udsnit af befolkningen hvis fordel dens krav og hele virke tager sigte på at fremme i forhold til den øvrige befolkning", skriver Erik Rasmussen, "og man kan derfor, forudsat at man kender de relevante tal, udregne dens organisationsprocent og dermed få et udtryk for i hvilken grad det er lykkedes den at samle sit klientel om sig. En ideelt betonet interesseorganisation henvender sig derimod, ligesom et politisk parti, principielt til hele befolkningen men adskiller sig fra politiske partier ved kun at have én sag på programmet og ved ikke at bestraebe sig på at besætte poster i statsapparatet." ⁵

Vad betyder nu detta, då distinktionen överförs från studiet av sådana organisationer, som verkar inom ramen för ett styrelseskick, till styrelseskicken själva? Alla medborgare är definitionsmässigt med. Hur skall vi då veta, om en regim skyddar eller främjar?

Svaret på den frågan är, såvitt jag förstår, att skillnaden mellan skyddande och främjande är omöjlig att operationalisera i fråga om styrelseskick och därför ofruktbar.

Vad som föresvävar författaren är rimligtvis vad som till vardags menas med skillnaden mellan "radikala" och "konservativa" regimer. Den skillnaden kan preciseras längs tre olika linjer, förefaller det mig. Den första är att ta fasta på den sociala bas, på vilken regimen stöder sig. Den andra är att ta fasta på den sociala grupp, som

drar fördel av den politik som förs. Empiriskt är detta ofta samma sak. Men logiskt behöver det inte vara på det sättet. Och det tredje är att skilja mellan radikala och konservativa regimer genom att söka klarlägga, om aktörerna, i den politik, som förs inom ramen för styrelseskicket, väljer att fastlägga mål, som ligger förhållandevis långt från den sociala verkligheten. Görs brister och missförhållanden förhållandevis stora? Eller avgränsas de till ett minimum, så att rådande förhållanden framstår som det normala?

Vilket som helst av dessa tre sätt att operationalisera skillnaden mellan konservativa och radikala regimer hade varit att föredra, förefaller det mig. Det hade då varit lättare att nå fram till en indelningsgrund, som inte bara är systematisk utan även möjlig att pröva mot hur det faktiskt förhåller sig.

5

Som indirekt torde ha framgått av mina invändningar är Michael Sahlins doktorsavhandling anmärkningsvärt idérik och ett imponerande prov på sin författares blick för det centrala i statskunskapen. Att läsa denna bok är mycket tankeväckande. Den rymmer mer av idéer och perspektiv än hundratals mediokra materialsamlingar och perfekt genomtröskade begreppsanalyser.

Men det hjälps inte. Utförandet måste stå i rimlig proportion till ambitionerna. Legitimitetsproblemet är förvisso ett av statskunskapens grundproblem. Men författaren har inte klart skilt mellan regimens eget problem och sin egen behandling av detsamma. Och indelningsproblemet är helt visst ett av de mest fascinerande av de spörsmål, som ämnets utövare genom århundradena ser som sin uppgift att söka besvara. Men det gäller att inte underskatta slagkraften hos de motståndare man har att räkna med, då man ställer sig på den aristoteliska ståndpunkten i denna debatt och söker nå fram till en andra, "innehållslig" indelningsgrund vid sidan av den sedvanliga om proceduren. Aristotelikerna må vara på väg att segra. Men den som sluter upp på deras sida gör klokt i att inte ta ut segern i förskott.

Machiavellikerna har kanske för närvarande opinionen emot sig. Men deras argument blir inte sämre för det. Deras tanke om värdet av att var för sig betrakta styrelseskick och offentlig politik har alltför mycket, som talar till dess förmån.

Noter

Framställningen utgör en förkortad version av min fakultetsopposition den 17 december 1977.

¹ C J Friedrich, *Man and his Government* (New York: Mc GrawHill, 1963), s 234 ff; R A Dahl, *Modern Political Analysis* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1963), s 19 ff samt J Blondel, *Comparing Political Systems* (New York: Praeger, 1972), s 57 ff.

² För olika sätt att nalkas indelningsfrågan se t ex E Küchenhoff, *Grenzen und Möglichkeiten begrifflicher Klarheit in der Staatsformenlehre* (Berlin: Duncker & Humblot, 1967), J-M Jansson, *Politikens teori* (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1969), s 125 ff, F W Riggs, "The Comparison of Whole Political Systems", R T Holt & R T Turner, eds, *The Methodology of Comparative Research* (New York: Free Press, 1970), s 73-121 och B Crick, *Basic Forms of Government* (London: Macmillan, 1973).

När jag här mot varandra ställer ett "aristoteliskt", tvådimensionellt sätt att arrangera indelningsgrunderna och ett "machiavelliskt", endimensionellt tillvägagångssätt, bör detta inte förväxlas med uppläggningsen hos Jean Blondel i hans *An Introduction to Comparative Government* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1969) s 28 ff och Robert Dahl i *Polyarchy* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1974), s 1 ff. Dessa båda författare skiljer mellan deltagande och maktindelning och tänker sig politikens "innehåll" som en tredje indelningsgrund. Jag slår här samman indelningsgrunderna 'deltagande' och 'maktindelning' till 'procedur' som en enda indelningsgrund och tänker mig därefter politikens 'innehåll' som en andra, huvudsaklig indelningsgrund. Det gör jag för att på ett stilistiskt effektivare sätt kunna kontrastera machiavellikernas koncentration på proceduren med dess förutsättningar och konsekvenser mot aristotelikernas upptagenhet vid såväl proceduren som den politik, som förs inom dess ram.

³ N H Nie & S Verba, "Political Participation" i F I Greenstein & N W Polsby, eds, *Handbook of Political Science* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1975), Vol 4, s 1-74.

⁴ R A Dahl, "Governments and Political Oppositions" och J Linz, "Totalitarian and authoritarian regimes" i F I Greenstein & N W Polsby, eds, a a, Vol 3, s 115-174 resp 175-411.

⁵ E Rasmussen, *Komparativ politik*, I, (København: Gyldendal, 1968), s 122.

ONÉSIMO SILVEIRA: *Africa South of the Sahara: Party Systems and Ideologies of Socialism*. Publications of the Political Science Association in Uppsala, 71. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1976.

1

Första världskriget tolkades allmänt som en seger för demokratin. Ett högt deltagande, en spridning av makten och ett tillgodoseende av medborgarnas egna önskemål troddes komma att dominera. Men de som gladdes fick snart anledning att ompröva sin optimism. Och de som sörjde kunde snart repa mod. Redan efter några få år började folkväldet i land efter land att efterträdas av ett styrelseskick, där deltagandet visserligen ofta var minst lika stort som i demokratierna men där makten koncentrerades till ett enda parti. De nya enpartistaterna i Sovjetunionen, Italien och Tyskland utmärktes av att det dominerande partiet undertryckte oppositionella riktningar för att därigenom bättre kunna förverkliga sin egen handlingslinje.

Efter andra världskriget har övergivandet av demokratin kommit att accelerera. Dels så att ett icke obetydligt antal länder i Östeuropa och Latinamerika med tiden kommit att berövas sin demokratiska styrelseform. Dels så att avkolonialiseringen i Afrika och Asien inneburit tillkomsten av ett femtiotal nya styrelseskick, varav de flesta redan från början varit eller med tiden kommit att utvecklas till diktaturer. De senaste femtio årens politiska historia har därmed kommit att skapa en helt ny situation: styrelseskicket i det stora flertalet av jordens länder är inte längre demokratin utan den på forcerad modernisering inriktade parti- eller militärdiktaturen.

Om själva kärnpunkten i denna utveckling bort från demokratin handlar Onésimo Silveiras doktorsavhandling. Varpå beror det att diktaturen vinner terräng på demokratis bekostnad? Vilka är de omständigheter, som främjar och motiverar en konstitutionell särställning för en viss bestämd handlingslinje?

Såväl försöken att beskriva och förklara å ena sidan som försöken att innehållsligt ta ställning till övergivandet av demokratin brukar ta sin utgångspunkt i en lätt iakttagbar motsägelse i diktaturens egen föreställningsvärld. Enligt en i flertalet auktoritära ideologier omhuldad tanke är samhället så homogent, att det inte finns utrymme för mer än en åsiktsriktning. Motsättningarna är upphävda eller också har de aldrig funnits. Genom den nya regimens tillträde har folket funnit sin sanna identitet. Enligt en annan, jämsides därmed förfäktad tanke förhåller det sig precis tvärtom. Samhället är alltför heterogent för att en ökning av deltagandet, ett tillåtande av opposition och en respekt för medborgarnas egna önskemål skall kunna praktiseras. Regimens fiender har inte givit upp. Utländskt besoldade provo-

katörer smider sina ränker. Folket förstår inte sitt eget bästa. Om diktaturen lättade sitt grepp, skulle det komma att leda till statens sönderfall.

Ingendera tesen övertygar. Såväl homogenitet som heterogenitet kan förklara och begagnas som argument för ett undertryckande av oppositionen. Kärnpunkten är inte den större eller mindre graden av enhetlighet och mångfald. Det centrala är huruvida det är en *tudelning*, som råder och eftersträvas. I Västeuropa och Nordamerika frambragte moderniseringen ett jämförelsevis komplicerat nätverk av korsgående skiljelinjer. I flerpartisystemen återspeglas århundraden av brytningar mellan kung och folk, centrum och periferi, stat och kyrka, kapital och arbete samt skillnader vad gäller språk, kultur och religion. Mångfalden av skiljelinjer gav upphov till partisystem av flera olika slag. Men i inget fall blev resultatet en så starkt markerad tudelning, att samtliga skiljelinjer kom att sammanfalla och förstärka varandra. Ingenstans i vår del av världen förekommer en så långtgående polarisering, att det stora flertalet klyftor kristalliseras i en enda grundläggande motsättning.

Som kontrast häremot framträder utvecklingen i mellankrigstidens diktaturer. Samma torde gälla åtminstone för vissa styrelseskick i tredje världen. De beror på en polarisering, som låter en skiljelinje inbegripa alla de övriga. Och i den mån en polarisering inte redan föreligger, kan det tänkas vara partiets avsikt att vilja åstadkomma en sådan. Om samhället är homogent eller heterogent spelar ingen roll. Att samhället faktiskt är tudelat eller att aktörerna önskar att det skall vara tudelat är det centrala. I ett historiskt och jämförande perspektiv verkar det som om de mest gynnsamma förutsättningarna för en tudelning skulle föreligga i själva övergången från traditionellt till modernt. I svagt institutionaliserade samhällen finns inte de organisatoriska förutsättningarna ens för en tudelning. Och i institutionellt högt differentierade samhällen är diktaturen notoriskt instabil.

Styrkan hos en redan etablerad auktoritär regim kan antas bero på hur varaktig och hur intensiv maktstriden och konsolideringen var. I Östeuropa gynnades kommunisterna av tudelningen för och emot Tyskland i andra världskrigets slutskede. Den ställning partiet erhållit genom att utgöra kärnan i motståndsrörelserna i respektive land begagnade de under slutet av 1940-talet och början av 1950-talet till att söka intensifiera de sociala motsättningarna. Skiljelinjer av alla de slag kom därigenom att reduceras till en fråga om vilka som var för och vilka som var mot folket i dess antifascistiska kamp. Detsamma gäller i tillämpliga delar om ett land som Algeriet, där befrielsekampen var lång och blodig. Dess regim är följaktligen jämförelsevis stabil och väl förankrad i breda lager.

I de länder söder om Sahara däremot, som Silveira behandlar – Guiné Conakry, Senegal, Tanzania, Kenya

och Congo-Brazzaville – kom det nuvarande ledarskiktet till makten utan någon avgörande strid. Däri ligger, kan man anta, orsaken till att enpartisystemen håller på att vittra bort. De har inte tillräckligt många och dramatiska minnen att exploatera. Och regimens fiender är inte så konkret närvarande, som fordras för att massorna skall lära sig inse dess outhärlighet. Ty om jag är diktator i ett konfliktfritt samhälle, vet ingen varför jag behövs. Som enväldshärskare i ett tudelat samhälle åtnjuter jag legitimitet åtminstone hos en del av befolkningen.

Men vare sig jag härskar över ett homogent eller heterogent samhälle har jag problemet vad mitt maktinnehav skall tjäna för ändamål. Inskränker sig syftet till att för all framtid utesluta mina motståndare från makten, så att de inte får tillfälle att utöva sitt skadliga inflytande? Eller är tanken att så uppfostra dem, att jag på längre sikt kan göra diktaturen överflödig och övergå till ett styrelseskick mer öppet för kritik och en delning av makten?

Så framträder enpartisystemet och dess principiella problematik i den dominerande forskningstraditionen.¹

Onésimo Silveira delar inte denna uppfattning. För honom är det centrala en växelverkan mellan europeiskt tryck och afrikansk verklighet. De europeiska inflytelserna verkar alla i pluralistisk riktning. Demokrati var något som kolonialmakterna önskade införa. I samma riktning verkade deras gränsdragningar i kolonialismens genombrottskede. Då Bismarck, Salisbury och Waddington delade upp Afrika vid Berlinkongressen 1878, skedde det utan känsla för religioner och stammar. Härigenom skapades efter självständigheten, åttio år senare, förutsättningarna för en konstlad pluralism. Samma folk kom att bo i skilda stater och folk som inte trivdes med varandra tvingades att samarbeta. I monistisk riktning verkar, schematiskt uttryckt, allt det afrikanska. Framför allt är det något mycket subtilt och svårfångat, som författaren fäster stort avseende vid. Djupt nedlagd i den inhemska kulturen befinner sig, menar han, ett för Afrika utmärkande auktoritetsbegrepp. Makten och rätten att härska är odelbar.

Författarens hävdande av denna tes är framställd i två delar och uppdelad på sammanlagt elva kapitel. Fem av dessa faller i den första och sex i den senare. Första hälften handlar om partisystemet i länderna söder om Sahara. Där skildrar han först hur mångpartisystemen avlöstes av enpartisystemen. Avsikten med dessa båda inledande kapitel är att antyda en förklaring. I tre fristående, systematiskt anlagda kapitel följer sedan en undersökning av de uppgifter ledarskiktet från början ställde sig, en framställning av deras nationalitetsbegrepp och en analys av det maktbegrepp, som i deras egna ögon motiverar ett undertryckande av eventuell opposition. Därefter vidtar avhandlingens andra del, som äg-

nas deras socialismbegrepp. Den inleds med en studie av Touré, Senghor, Nyerere och Kenyatta i syfte att komma fram till frågeställningen för de båda sista kapitlen: i vilken utsträckning föreligger förutsättningar för en tudelning av de afrikanska samhällena? Alltifrån det tredje kapitlet och framåt genom avhandlingen ställer sig författaren uppgiften att från innehållslig synpunkt granska den tankegång, varmed de afrikanska härskarna underbygger sina anspråk på att även fortsättningsvis få leda sina länder...

Det förtjänstfulla i en sådan uppläggning ligger i dess mångsidighet. Det är sällan en avhandlingsförfattare behärskar ett så stort material och är ambitiös nog att försöka tolka sina data såväl i ett beskrivande och förklarande som i ett innehållsligt perspektiv. I allmänhet är det svårt nog att söka få ordning på ett mycket mera begränsat resonemang inom ramen för någon liten del av någotdera grundsperspektivet.

Av uppgiftens väldighet och uppläggnings mångsidighet följer emellertid också vissa brister. Närmare bestämt är det i två olika hänseenden, som avhandlingen inte uppfyller rimligt ställda krav.

2

För det första är det påfallande, hur egensinnigt författaren förhåller sig till sina föregångare.

I avhandlingens första, historiska och sociologiskt orienterade häft är uppgiften att översiktligt beskriva och förklara den politiska utvecklingen i Afrika från 1945 fram till våra dagar oberoende av hur ledarskiktet i dessa länder själva väljer att argumentera för sitt eget fortsatta maktinnehav. Jag bortser då från att det i ett kort avsnitt i andra kapitlet talas om underutvecklingen som "argument" (s 34 f) för enpartistaten och att sammanfattningen i samma kapitel (s 42 f) är så utformad att den pekar framåt mot avhandlingens huvuddel, där resonemanget genomgående förs i termer av skäl och motiv. Tyngdpunkten inledningsvis ligger på att återföra enpartisystemet på egenskaper i dessa olika samhällen och de länder i Europa, med vilka de tidigare hörde samman.

Vad som då frapperar är att tudelningstesen även här inledningsvis så helt lyser med sin frånvaro. Må vara att ingen afrikansk politiker och inte heller författaren själv tar den till stöd för sin argumentering för eller emot enpartistaten. Det skulle möjligen kunna motivera varför den saknas i avhandlingens andra del. Men här i första delen, där perspektivet är övervägande deskriptivt, går den knappast att undvara, förefaller det mig.

Antydning till ett skäl varför författaren bortser från tudelningstesen finner jag i början av andra kapitlet, där författaren motiverar frånvaron av anknytning till den etablerade statskunskapen med att många "theoretically oriented analyses of the impact of colonialism

on Africa South of the Sahara pertaining to the post-independence period have dealt with the problems arising from the application of Western techniques and institutions to an environment for which they have not been devised. Such analyses are undertaken by Westerners or Western biased scholars and have, in the main, Western assumptions as their basis. Such a pattern of analysis obviously offers a narrow, *a priori* view of the political process. These analyses have been oriented towards determining the success or the failure of European institutions and experiences by European standards of value. They can reveal, with a high or low degree of accuracy, the immediate causes for failure or success. However, due to their static and biased character, they are unable to throw light on the dynamics of the political process as a whole. In other words, they fail to provide a balanced view of the interplay between what we call, in this study, European pressures and African realities." (s 27 f).

Det citerade avsnittet åtföljs av en hänvisning till Lars Rudebecks uppgörelse med vissa inlägg i sextiotalets utvecklingsdebatt.² Men jag kan inte se att dennes påpekanden vad gäller Almonds, Eastons och Apters terminologier och begreppssystem har någon relevans i detta sammanhang. Ty här handlar det om en substantiellt formulerad tes, vars riktighet bör kunna avgöras oberoende av alla värdeomdömen och världsåskådningar. Det är svårt att förstå, vari den "västliga bias" skulle ligga, som hindrar författaren från att uttryckligen anknyta till vad den jämförande statskunskapen har haft att säga om politiska skiljelinjers samband med uppkomsten av olika slag av partisystem.

Om författaren bättre hade förmått frigöra sig från sina ideologiska fördomar gentemot forskare av "västlig" härkomst, hade han klarare kunnat framställa sin egen tes.

Till att börja med hade han då kunnat göra en distinktion, som är elementär i förevarande sammanhang. Det är skillnaden mellan att *expandera* och att *koncentrera* samhällsautoriteten. En sak är att fler och fler angelägenheter förvandlas från enskilda till offentliga spörsmål. En annan sak är huruvida ledningen av den offentliga sektorn präglas av en enda eller flera olika viljor. Dessa båda olika företeelser har naturligtvis med varandra att göra. Det ena kan användas som strategi för det andra. Men begreppsligt rör det sig om strategier riktade mot två olika mål.³

För Silveira handlar det om att expandera samhällsautoriteten. Det är tydligt. Vad görs och vad bör göras för att staten i länderna söder om Afrika på ett effektivare sätt skall kunna ta ledningen över vad som sker i samhället? Avvägningen mellan demokrati och diktatur – koncentrationsproblemet – är sekundär i jämförelse härmed.

Såväl historiskt som principiellt är det längs tre olika linjer, som staten verkar för att dra i en större och större del av samhället i statens verkningsskrets. Jag tänker då på en expansion av samhällsautoriteten i en faktisk, statsvetenskaplig mening – vad som faktiskt övervägs i politiken. Hur det förhåller sig statsrättsligt och formellt är en annan sak.⁴ Monism är en av tre sådana strategier. De båda övriga är pluralism och tudelning.

Hade författaren ställt upp det teoretiska problemet på det sättet, hade han bättre kunnat arbeta ut sin tes. Den bör, såvitt jag förstår, formuleras på följande sätt:

Monismen minimerar visserligen konflikter. Men samtidigt minimerar den legitimiteten. Tudelningen maximerar legitimiteten hos regimens underlag genom att maximera konflikten med de utstötta. Pluralismen är en historiskt unik kompromiss mellan tudelning och monism. I lyckliga fall erbjuder den ett maximum av legitimitet och därmed expansion av samhällsautoriteten till priset av ett minimum av konflikt.

3

För det andra är det slående med vilken brist på fasthet och klarhet, som författaren väljer de frågor, vilka han undan för undan ställer sig uppgiften att söka besvara.

Även om han tydligare hade lyckats urskilja de grundalternativen för att expandera samhällsautoriteten, skulle framställningen likväl ha brustit i koncentration och stingens. Det beror på att författaren genomgående glider mellan ett antal olika synpunkter. En första sak är att uppfatta monismen, pluralismen och tudelningen som strategier i den meningen, att de är något man *beskriver*. De är då något, som i varierande utsträckning finns i den förda politiken, och som förtjänar att förklaras. En andra sak är att uppfatta de tre grundbegreppen som strategier i den meningen, att de *förklarar* variationer i andra hänseenden. Och en tredje sak är att uppfatta dem som strategier i den meningen, att de utgör något, som man själv *förespråkar*.

Samtliga sätt att använda begreppen har sitt intresse och kan göras högst meningsfullt. Men bara om man begagnar sig av dem ett i taget och i klart medvetande om att det är just precis det problemet, som man har upptagit till diskussion.

Som det nu är svävar läsaren hela tiden i tvivelsmål om frågeställningen i det avsnitt, där han eller hon för tillfället befinner sig och hur detta hör samman med resonemanget i stort. Enligt en generös och översiktlig tolkning är första delen av boken företrädesvis beskrivande och förklarande. Frågan gäller vilka expansionsstrategier, som faktiskt tillämpas och varför. Och i andra delen är framställningen på motsvarande sätt företrädesvis innehållsligt orienterad och inriktad på att ordna problem, ståndpunkter och argument vad gäller det be-

rättigade och ändamålsenliga i att begagna sig av den ena eller andra strategin. Men detta schema är långtifrån konsekvent tillämpat. I andra delen diskuteras såväl de afrikanska ledarnas ideologier som den faktiska förekomsten av klasser och formationer. Och i första delen får vi både en historisk redogörelse för hur partisystemen har utvecklats efter 1960 och en undersökning av diskussion av monism- och nationsbegreppen i ledarnas tänkande. Det framgår inte om författaren menar, att omfattandet av dessa begrepp skall ses som orsak till hur partisystemen har utvecklats. Eller om han menar, att de utgör argument för att den ena eller andra strategin är bra och ändamålsenlig, då det gäller att expandera samhällsautoriteten.

Den förlösande idén skulle ha varit, anser jag, att i tur och ordning beskriva, förklara och förespråka närvaron och frånvaron av monism, pluralism och tudelning. Särskilt värdefullt skulle ett sådant grepp ha varit för en diskussion av de fyra ledarnas ideologier. Sammanfattningsvis skulle vi då ha fått veta (a) vilken deras ståndpunkt faktiskt är, (b) varför de omfattar denna ståndpunkt, samt (c) vad det finns att invända mot de argument, som de anför mot denna sin uppfattning. Och i de båda avslutande kapitlen skulle resonemanget om klasser ha kunnat inriktas på att (a) söka utvärdera om det faktiskt förekommer klasser i olika afrikanska samhällen, (b) varpå frånvaron och närvaron av olika skiktningar skall anses bero, samt (c) om skiktning i det ena eller andra hänseendet bör eftersträvas eller motverkas.

Så långt om de båda huvudsakliga svagheter, som vidläder avhandlingen. Dessa reducerar på ett betänkligt sätt dess vetenskapliga värde. Framställningen anknyter inte till litteraturen. Och den diskuterar inte några klart urskiljbara forskningsproblem. Enligt min mening är dessa brister så allvarliga, att den inte borde ha godtagits som doktorsavhandling.

Sverker Gustavsson

Noter

Framställningen utgör en förkortad version av min fakultetsopposition den 23 april 1976.

¹ En nära till hands liggande inkörsport till litteraturen är de uppsatser, som finns samlade hos S P Huntington & C H Moore, eds, *Authoritarian Politics in Modern Society* (New York: Basic Books, 1970). Vad jag här kallar tudelningstesen diskuteras särskilt av Huntington i hans inledande uppsats om "Social and Institutional Dynamics of One-Party Systems", a. a. s 3-47 (särsk. s 9 ff).

² L Rudebeck, *Utveckling och politik* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970).

³ "It will be useful therefore to distinguish between *primary centralization*, meaning this basic expansion of state activity, and *secondary centralization*, meaning the extent to which the activity of the state is controlled by one decision-making center." S H Beer, "Modern Political Development" i S H Beer & A B Ulam, *Patterns of Government* (New York: Random House, 1973), s 73.

⁴ För en diskussion av denna skillnad se mitt debattinlägg i B Gustafsson, utg, *Den offentliga sektorns expansion* (Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1977), s 176 ff.

SIDNEY VERBA, NORMAN NIE, JAE-ON KIM: *Participation and Political Equality. A Seven-Nation Comparison*. Cambridge: Cambridge University Press 1978.

De politiskt aktiva är ofta de bäst ställda. Politisk passivitet är vanligast bland låginkomsttagare och lågutbildade.

Detta samband mellan sociala resurser och politisk aktivitet är ett av de bäst belagda resultaten i internationell valforskning och politisk sociologi. Men vad som förbryllat forskarna är att sambandet inte är lika starkt överallt. I vissa länder är den politiska ojämlikheten skarpt markerad. I exempelvis Indien, USA och Jugoslavien finns det relativt få undantag från regeln att fattigdom leder till passivitet. Men i andra länder har de sociala resurserna inte samma ödesdigra effekt. I bl a Japan och Österrike finns det talrika exempel både på resurssvaga grupper som har hög aktivitet och på väl-situerade som är passiva.

Vad finns det då för likhet mellan så disparata länder som Indien, USA och Jugoslavien? Och vad är det som förenar så olika samhällen som det japanska och det österrikiska? Det är den fråga som står i centrum för *Participation and Political Equality*.

Boken är en sammanfattning av ett stort internationellt forskningsprojekt, som bygger på intervjuundersökningar i sju olika länder – förutom de fem tidigare uppräknade också Holland och Nigeria. Resultatet har blivit en fascinerande läsning, inte bara för att författarna lyckats skapa överblick i det väldiga datamaterialet utan framför allt därför att slutsatserna leder till eftertanke inför några av de aktuella utvecklingslinjerna i svensk politik.

Forskargruppens huvudpoäng är att politisk aktivitet inte bara påverkas av *individuella* faktorer såsom utbildning, inkomst och klasstillhörighet. *Institutionella* faktorer kan vara väl så viktiga. Förekomst av starka or-

ganisationer leder till att vissa grupper mobiliseras till att deltaga mer än vad deras sociala position ger anledning att förvänta. Å andra sidan kan formella hinder eller helt enkelt frånvaron av organiserade gruppbildningar få till resultat att annars resursstarka grupper i praktiken utestängs från politiskt deltagande.

Därmed får gåtan sin lösning. I Österrike och Japan finns just den typen av starka institutioner. De österrikiska bönderna mobiliseras av sitt speciella intresseparti, ÖVP. Däremot är den icke-religiösa borgarklassen mer passiv än väntat. Det görklaras av att deras traditionella organisation försvunnit efter sitt misskrediterande samarbete med nazisterna. I Japan motverkas den politiska ojämlikheten bland annat av att vissa resurssvaga grupper med sitt starka religiösa engagemang i sekten Soka Gakkai mobiliseras till aktivt deltagande i det politiska livet.

Exemplen visar att öppna intressekonflikter kan minska den politiska ojämlikheten. Det som förenar Indien, USA och Jugoslavien är nämligen att de politiska systemen i dessa länder inte återspeglar sociala konflikter på samma klara sätt som i de andra undersökta staterna. När de politiska motsättningarna slätas över försvinner den organisationsmässiga hävstång med vilken politiskt passiva kan mobiliseras.

Med den jämförande undersökningen kan forskarna förklara en paradox som de fann i sin tidigare studie av politiskt deltagande i USA (*Participation in America*, 1972). I amerikansk politik är samhällsklasserna på en gång betydelselösa och betydelsefulla. Å ena sidan är USA ett samhälle där klasserna har en blygsam roll i det offentliga politiska livet. Den amerikanska arbetarklassen har inte samma kollektiva klassmedvetande som i många andra länder. De politiska partierna har svag förankring i socialekonomiska särintressen. Men å andra sidan är samhällsklasserna också mycket viktiga i amerikansk politik. De bestämmer vilka som blir de aktiva och talföra i politiken. Sambandet mellan klasstillhörighet och politiskt deltagande är i USA starkare än i de flesta andra länder. Att samhällsklasserna på en gång är oviktiga och viktiga kan tyckas vara paradoxalt. Motsägelsen är dock skenbar. Det är rent av så att förklaringen till att de socialt sämre bemedlade också är politiskt fattiga just ligger i avsaknaden av öppna intressekonflikter. När de institutionella, organisationsmässiga faktorerna är svaga blir det ökat utrymme för de individuella olikheterna i socialt hänseende. Resultatet blir att också det politiska deltagandet blir ojämlikt fördelat.

Frågan är då om dessa forskningsresultat har någon politisk betydelse. Spelar det någon roll om de politiskt aktiva rekryteras från socialt exklusiva skikt? Skulle den förda politiken se annorlunda ut om de resurssvaga och normalt försynta höjde rösten och blev mer aktiva? Författarna argumenterar för den rimliga ståndpunkten att den politiska ojämlikheten faktiskt får konsekvenser för politikens resultat. Deras data visar inte oväntat att de passiva har delvis andra intressen och åsikter än de aktiva. Det går heller inte att med substitut som gallupundersökningar och andra tekniker för informationsinsamling ersätta människors eget deltagande. Bara den som själv går i skon vet var den klämmer.

Sverige fanns inte med i den här refererade undersökningen. Ändå vet vi, bland annat från en studie av Vilgot Oscarsson (redovisad i *Statsvetenskaplig tidskrift* 1976), att Sverige ligger närmare mönstret i Japan och Österrike än i USA, Indien och Jugoslavien. Folk rörelser, inte minst arbetarnas och böndernas organisationer, har befrämjat det politiska deltagandet. De har delvis kompenserat det handikapp som låg social status utgör för politisk aktivitet.

De forskningsresultat som här refererats har ett särskilt intresse med tanke på de aktuella tendenserna i den svenska väljarkåren. Liksom i de flesta andra västliga partisystem ökar rörligheten. De gamla stabiliserande inslagen löses upp.

Konsekvenserna av dessa utvecklingstendenser kan vid en hastig tanke verka gynnsamma: det verkar ju som om väljarna blev alltmer självständiga och frigjorda från de gamla röstningstraditionerna. Men forskningsresultaten pekar nu på en annan tänkbar följd. Om intressekonflikterna tonas ner, konflikterna blir otidigare och de sociala kollektiven mindre viktiga så lär de sociala skillnaderna komma att synas tydligare i politiken. Sambandet mellan social bakgrund och politisk aktivitet skulle sålunda åter kunna stegras. Vi går i så fall mot en ökad politisk ojämlikhet.

Mot denna bakgrund är det med särskilt intresse man avvaktar resultaten från den specialundersökning av det politiska deltagandet som Hans Nordlöf vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg gör inom ramen för 1979 års valundersökning.

Olof Petersson